

Danuta Krześniak-Firlej

Zawartość treściowa czasopisma "Ogniwo"(1922)

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 9, 31-40

1994

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Danuta Krześniak-Firlej

ZAWARTOŚĆ TREŚCIOWA CZASOPISMA „OGNIWO” (1922)

Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w powiecie częstochowskim, podobnie jak w całym kraju, czuł się odpowiedzialny za rozwój szkolnictwa powszechnego. Stąd też podejmował rozliczne próby i działania w zakresie usprawnienia pracy szkolnej i podniesienia procesu dydaktycznego na wyższy poziom. Związkowcy wychodzili ze słusznego założenia, że droga do reformy szkoły powszechnej wiedzie przede wszystkim przez podniesienie wykształcenia ogólnego i metodycznego nauczycielstwa. Obok kursów metodyczno-przedmiotowych ZPNSP w powiecie częstochowskim starał się nieść pomoc metodyczną nauczycielom m.in. poprzez wydawanie prasy pedagogicznej. Ważną rolę w doskonaleniu i dokształcaniu nauczycieli powiatu częstochowskiego spełniało „Ogniwo”.

Inicjatywa wydawania pisma zrodziła się w częstochowskim środowisku związkowym już w 1921 roku, z chwilą przejęcia na własność przez Zarząd „Ogniska” prywatnego seminarium nauczycielskiego żeńskiego, mieszczącego się w gmachu seminarium męskiego¹. Pierwszy numer „Ogniwa” ukazał się 1 stycznia 1922 roku, natomiast ostatni a więc jedenasty i dwunasty (w jednym egzemplarzu) 15 czerwca tego samego roku. Wydawcą dwutygodnika poświęconego sprawom nauczycielstwa i szkolnictwa powszechnego było początkowo Ognisko ZPNSP w Częstochowie, a w skład komitetu redakcyjnego wchodził: R. Czarnek — pełniący funkcję redaktora naczelnego, W. Mikołajczyk, J. Ówkiła,

---

¹ *Z życia „Ogniska” nauczycielskiego w Częstochowie*, „Ogniwo” 1922, nr 1, s. 3-4.

J. Urban, L. Dziadkiewicz, A. Rzeszółko oraz J. Lewandowski. Z czasem jednak sprawą wydawnictwa czasopisma zajął się „Oddział Powiatowy” ZPNSP w Częstochowie, z redaktorem — J. Lewandowskim oraz redaktorem odpowiedzialnym — W. Mikołajczykiem. Redakcja i administracja czasopisma mieściła się w Częstochowie przy ulicy Kościuszki 24.

Zamysł szerokiego rozpropagowania czasopisma wśród ogółu nauczycielstwa, nie tylko powiatu częstochowskiego, ale i całego województwa, nie został jednak w pełni zrealizowany. Podejmując decyzję o wydawaniu dwutygodnika, twórcy nie przewidzieli pewnych trudności, które mogą ograniczyć jego zasięg, a także skrócić czas funkcjonowania. Wszelkoniemnie ukazywaną tematykę oświatową na łamach czasopism prezentowali autorzy, których nazwiska niemal systematycznie powtarzały się prawie w każdym numerze, co znalazło tylko nielicznych jej zwolenników. Bardziej korzystnie przedstawiał się zasięg czytelniczy „Ogniwa”, który obejmował przede wszystkim środowiska nauczycielskie, związkowe i młodzieżowe. Jednorazowy nakład dwutygodnika kształtował się w granicach 250 egzemplarzy. Biorąc pod uwagę, że liczba członków Związku w 1922 roku wynosiła w powiecie 490 osób² oznacza to, że jeden egzemplarz czasopisma przypadał na dwóch członków. Biorąc także pod uwagę pedagogiczne wydawnictwa centralne, można stwierdzić, że „Ogniwo” w znacznym stopniu uzupełniało zestaw potrzebnych tytułów prasowych. Ciągłe jednak odczuwalny brak odpowiedniego zaplecza finansowego czasopisma, w dużym stopniu zadecydował o dalszych jego losach. W takich oto warunkach „Ogniwo” zdołało utrzymać się przez okres sześciu miesięcy.

„Ogniwo” jako dwutygodnik poświęcony sprawom nauczycielstwa i szkolnictwa powszechnego poruszał w swoich treściach przede wszystkim problem dotyczący prawidłowej organizacji procesu edukacyjno-wychowawczego dzieci i młodzieży. Autorzy wielu rozpraw uświadamiali nauczycielom potrzebę podejmowania w swojej pracy pedagogicznej czynności poszukiwawczo-innowacyjnych, mających na celu udoskonalenie i podniesienie stanu oświaty w całym społeczeństwie. Ponad-

---

² J. G r z y w n a, *Związek Nauczycielstwa Polskiego na Kielecczyźnie w latach 1905-1939*, Kielce 1992, s. 124 (maszynopis).

to wiele miejsca czasopismo poświęcało także wychowaniu zarówno dzieci, jak i dorosłych, walce z analfabetyzmem, organizowaniu świetlic, bibliotek, twórczych środowisk artystycznych z amatorskimi teatrami i śpiewającymi zespołami. Nawiązywało także do staropolskich zwyczajów ludowych, obrzędów folklorystycznych oraz wielkich wydarzeń historycznych narodu polskiego. Nie pominęło również spraw związanych z ówczesnym życiem społecznym, gospodarczym i politycznym kraju.

O bogactwie treściowym „Ogniwa” świadczą dane tabeli 1, z których widać, że główny akcent w dwutygodniku został położony na problematykę metodyczno-dydaktyczną (18,8%), której niewiele ustępowała tematyka związkowa (17,6%) oraz problematyka z grupy „innych” (16,5%). Na dalszych miejscach znalazły się treści: kulturalno-oświatowe (15,3%) oraz ideologiczno-polityczne i historyczne (9,4%). Dość pokazną część ogólnej problematyki „Ogniwa” stanowiły także krótkie wzmianki w formie okólników, rozporządzeń i zawiadomień oświatowych (17,6%), natomiast stosunkowo znikomą — recenzje i omówienia (4,7%).

Nieco inaczej przedstawiał się układ problemowy w rozbiciu na poszczególne roczniki. O ile w początkowych numerach „Ogniwa” pojawia się znaczna liczba publikacji o charakterze głównie związkowym oraz ideologiczno-politycznym i historycznym, o tyle w dalszych numerach liczba rozpraw o tejsze tematyce ustąpiła problematyce metodyczno-dydaktycznej oraz kulturalno-oświatowej. Można przypuszczać zatem, iż pierwsze rozprawy publicystyczne autorów „Ogniwa” niewiele zawierały informacji metodycznych dotyczących nauczania i wychowania dzieci i młodzieży, więcej natomiast uwagi poświęcały pracy związkowców na rzecz mobilizacji społeczeństwa do walki o rozwój szkolnictwa powszechnego. W artykule pt. „Dzień szkoły powszechnej w Częstochowie” czytamy m.in.: „... I dlatego, żebyśmy mocno trwali, żebyśmy wznosili się na coraz wyższy szczebel dobrobytu, musimy dać narodowi oświatę. W ciągu krótkiego czasu musi zniknąć tych 60% analfabetów dorosłych, a nade wszystko 250 000 dzieciom będącym bez nauki musimy dać szkołę i naukę — bo jak dzieci owe wychowamy i wyszkolimy, takich będziemy mieć później obywateli...”³

³ *Dzień szkoły powszechnej w Częstochowie*, „Ogniwo” 1922, nr 1, s. 4-5.

TABELA 1. Problematyka „Ogniwa” (1922 r.)

Rocznik rok nr	Ogółem	Publikacje o charakterze:													
		metodyczno- dydaktycznym		kulturalno- oświatowym		związkowym		ideologiczno- politycznym i historycznym		recenzje i omówienia		okólniki, rozporządzenia, zawiadomienia oświatowe		inne	
		liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
1922 nr 1	9	-	-	1	11,1	4	44,4	2	22,2	-	-	2	22,2	-	-
1922 nr 2	11	1	9,1	-	-	4	36,4	2	18,2	-	-	2	18,2	2	18,2
1922 nr 6	10	1	10,0	-	-	4	40,0	1	10,0	1	10,0	2	20,0	1	10,0
1922 nr 7	9	3	33,3	2	22,2	-	-	1	11,1	-	-	3	33,3	-	-
1922 nr 8	10	2	20,0	2	20,0	1	10,0	-	-	2	20,0	2	20,0	1	10,0
1922 nr 9	10	4	40,0	3	30,0	-	-	-	-	1	10,0	1	10,0	1	10,0
1922 nr 10	12	2	16,7	2	16,7	2	16,7	-	-	-	-	1	8,3	5	41,7
1922 nr 11 i 12	14	3	21,4	3	21,4	-	-	2	14,3	-	-	2	14,3	4	28,6
Ogółem	85	16	18,8	13	15,3	15	17,6	8	9,4	4	4,7	15	17,6	14	16,5

Propagowanie zaś tematyki związkowej na tle minionych wydarzeń historycznych było celowe i zamierzone. Chodziło bowiem o rozbudzenie uczuć patriotycznych wśród szerokich mas społeczeństwa, mających w efekcie zachęcić naród do podejmowania różnorodnych przedsięwzięć na rzecz wydzwignięcia kraju z marazmu oświatowego i kulturalnego.

Do najważniejszych zagadnień poruszanych na łamach „Ogniwa” należały sprawy związane z upowszechnianiem oświaty w różnych środowiskach i grupach społecznych powiatu częstochowskiego. Z chwilą zakończenia grabieżczej polityki państw rozbiornych i odzyskania niepodległości przez Polskę problem ten znalazł się w centrum uwagi opinii publicznej, a szczególnie w centrum zainteresowań nauczycielstwa. Tylko ciągłe i ustawiczne podnoszenie poziomu intelektualnego ludzi, mogło przeciwdziałać zjawisku szerzenia się analfabetyzmu, które w latach 1921/22 wystąpiło dość ostro w powiecie częstochowskim. Ważną rolę w tym zakresie przypisywano placówkom oświatowym oraz ich pracownikom. Zarówno szkoła, jak i nauczyciel stanęli przed trudnym i odpowiedzialnym zadaniem wypracowania najskuteczniejszych i najefektywniejszych metod oddziaływania na dzieci i młodzież w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Stąd też tak wiele publikacji poruszających problem doskonalenia pracy nauczycieli i szkół. Autorzy w swoich rozważaniach proponują różnorodne nowatorskie rozwiązania w tym zakresie, przy jednoczesnej krytyce szkoły tradycyjnej. Większość z nich opowiada się za upowszechnianiem w praktyce pedagogicznej metod poszukujących i badawczych, odstępując jednocześnie od starej wypróbowanej metody podającej. Według ich opinii są one bardziej skuteczne i wartościowsze dla ogólnego rozwoju intelektualnego dziecka. Pisał o tym m.in. K. Falkowski w artykule pt. „Kilka uwag o znaczeniu historii w starszych oddziałach szkół powszechnych”⁴.

Podobne spostrzeżenia w tej sprawie prezentowali także inni autorzy publikacji, którzy na zasadzie polemiki wypowiedzieli swoje poglądy na temat metod początkowego nauczania geografii. Chociaż wyrazili oni odmienny stosunek co do stosowania metody analitycznej i syntetycznej

---

⁴ *Kilka uwag o znaczeniu historii w starszych oddziałach szkół powszechnych*, „Ogniwo” 1922, nr 8, s. 2.

w nauczaniu tegoż przedmiotu, to jednak zgodnie reprezentowali pogląd, w myśl którego każda metoda jest dobra, jeśli prowadzi do zamierzonego celu.

Ważną rolę w procesie edukacyjnym dziecka odgrywa także kształtowanie swobody poprawnego wypowiedzania się. W programach i dziełach pedagogicznych istnieje wiele wskazówek i środków do wyrabiania umiędności władania żywym słowem. K. Falkowski w artykule „O konieczności wyrabiania w uczących się swobody mowy i przyzwyczajania ich do przemawiania publicznego” przedstawia własny projekt rozwoju werbalnego dziecka. Proponował, aby młodzież starszych oddziałów szkolnych organizowała się w „kółka naukowe”, które według niego byłyby racjonalniejsze niż praktykowane w niektórych okręgach „poranki niedzielne”⁵.

Dla wzbogacenia słownika pojęciowego dziecka, tak niezbędnego przy wypowiedzaniu swoich myśli i poglądów, inny autor w swoich dwóch publikacjach apeluje o zakładanie bibliotek przy szkołach. Uważa, że jest to dość istotna sprawa, gdyż właśnie poprzez czytelnictwo „... książka stanie się dla dziecka tym nierozdzielny towarzyszem, tym przyjacielem bez interesu, tym domownikiem, bez naprzykrzania, jak pisze Krasicki, tylko trzeba udawać się do takich książek, które tchną nauką i cnotą”⁶.

Wśród szerokiego zakresu artykułów dotyczących problematyki metodycznej znalazły się też rozprawy poświęcone psychologii dziecka, jego osobowości. Autor publikacji pt. „Mniej analizy, więcej wychowania” słusznie zauważa, że na duchową istotę człowieka składa się zarówno myśl, jak i uczucie. Niepokoi go jednak fakt, że w ostatnim czasie pojawiło się zjawisko związane z przewagą kształcenia intelektualnego nad kształceniem wychowawczo-uczuciowym. W swoich wywodach stwierdza m.in., że „... kształcenie analityczne zamienia się w suchy intelektualizm, który nie wystarcza do wytworzenia kultury obyczajowej [...]. Są skutkiem nadmiernego lekceważenia lub niedoceniaenia pracy wycho-

---

⁵ *O konieczności wyrabiania w uczących się swobody mowy i przyzwyczajania się do przemawiania publicznego*, „Ogniwo” 1922, nr 9, s. 3.

⁶ *Zakładajmy biblioteki szkolne!*, „Ogniwo” 1922, nr 7, s. 6.

wawczej w życiu publicznem [...] wszystkie bowiem siły zużywa się na przyswajanie wiedzy, a na uprawę charakteru nie ma czasu ani chęci...”⁷. Stąd apel autora o zachowanie równowagi w pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Do istotnej tematyki zamieszczanej na łamach „Ogniwa” zaliczyć należy treści związkowe. Ogółem poświęcono im w czasopiśmie 15 artykułów. Problematykę związkową stanowią liczne informacje o kursach nauczycielskich, sprawozdaniach z działalności ognisk terenowych zamieszczanych w dziale „Z życia Ognisk w powiecie”, relacjach finansowych Zarządu z działalności spółdzielni, a także sprawozdaniach dotyczących struktury organizacji i funkcjonowania Związku. Szczególnie wymownym atykułem poruszającym sprawy związkowe okazała się publikacja pt. „Nasze ogólne zebrania” napisana przez W. Mikołajczyka. Autor wyraził przekonanie, że tylko wspólna, zbiorowa, planowa i umiejętna praca w Związku może przynieść oczekiwane rezultaty, zarówno w dziedzinie rozwoju oświaty, jak i poprawy warunków bytowych i materialnych nauczycieli. Podobnie jak wielu innych autorów publikacji, tak i on ogromnie docenia powinność pedagogiczną nauczycieli i jednocześnie ubolewa nad ich trudnym położeniem materialnym. Aby przeciwdziałać takiej sytuacji, autor zachęcał wszystkich do podejmowania pracy w Związku poprzez czynne uczestnictwo w organizowanych zebraniach członkowskich. Swój stosunek do podejmowanego problemu wyrażał m.in. w taki oto sposób: „... Przez Związek oddziaływać winniśmy na wszystkie dziedziny stosunków społecznych. Praca w Związku jest więc pracą obywatelską i złe świadectwo wystawiają sobie ci, którzy się do niej nie garną. Musimy pracować zasadniczo w dwu kierunkach — w szkole i w Związku. Dopiero taka praca całość stanowi, prowadzona zaś w jednym jest połowiczną. Jeżeli nie chcemy być tylko narzędziem w czyimkolwiek ręku, biernymi wykonawcami cudzych pomysłów, jeżeli pragniemy zdobyć wpływy na naszą politykę w ogóle a szkolną w szczególności, program i metody nauczania oprzeć na zasadach zdobywanego codziennie doświadczenia; weźmy czynny

---

⁷ *Mniej analizy, więcej wychowania*, „Ogniwo” 1922, nr 11-12, s. 3.

udział w pracy Związku, bo tylko w ten sposób wywalczyć możemy popularność dla swych postulatów..."⁸.

Niemniej istotnym problemem poruszonym na łamach czasopisma „Ogniwo” okazały się treści związane z ruchem kulturalno-oświatowym na terenie powiatu częstochowskiego. Świadczą o tym liczne artykuły. Obok takich treści, jak: upowszechnianie czytelnictwa wśród dzieci i dorosłych poprzez zakładanie bibliotek w szkołach i środowisku, zachęcanie młodzieży do pracy w różnorodnych kołach zainteresowań oraz amatorskich zespołach i teatrzykach artystycznych — szczególnie mocno zaakcentowano sprawę umuzykalniania najmłodszego pokolenia. Zaobserwowano dość niepokojące zjawisko powolnego zanikania tradycji i obrzędów ludowych, pieśni świeckich i folklorystycznych, a także większego zainteresowania muzyką ze strony przede wszystkim dzieci i młodzieży. Zanikły dawne uroczystości i zabawy ludowe, które dawały możliwość tzw. „wyżycia się muzycznego”. W nielicznych kręgach ludu wiejskiego zachowali się jeszcze tzw. „muzykanci”, którymi, zdaniem R. Paździora, należałoby się bliżej zająć. Autor zwracał się więc z apelem do nauczycieli o podejmowanie pracy pozalekcyjnej nie tylko w obrębie szkoły, ale także na rzecz najbliższego środowiska⁹.

Szczególnie ważną rolę w procesie kształtowania świadomości narodowej społeczeństwa odgrywała problematyka o charakterze ideologiczno-politycznym i historycznym. Najwięcej uwagi popularyzowaniu i upowszechnianiu historii narodowej poświęciły początkowe numery „Ogniwa”. W nich odnajdujemy wiele interesujących informacji historycznych, ukazujących losy naszej ojczyzny na przestrzeni dziejów. Szczególną wymowę posiadały publikacje dotyczące walki o niepodległość Polski w XIX i XX wieku. Pokazywanie bohaterów narodowych z okresu powstania styczniowego na tle zmagania o odzyskanie niepodległości Polski w latach I wojny światowej miało uświadomić narodowi potrzebę podejmowania różnorodnych działań na rzecz rozwoju swojego państwa. Redakcja „Ogniwa” wychodziła ze słusznego założenia, że pomaga to w mobilizowaniu społeczeństwa do solidnej pracy na rzecz oj-

---

⁸ *Nasze ogólne zebrania*, „Ogniwo” 1922, nr 8, s. 1-2.

⁹ *O umuzykalnieniu narodu*, „Ogniwo” 1922, nr 7, s. 4-5.

czystego kraju¹⁰. Szczególnie ważną rolę, zdaniem dwutygodnika, odgrywały rocznice historyczne.

Dokonując dalszego przeglądu problematyki zamieszczanej na łamach „Ogniwa” należy stwierdzić, że niewiele miejsca zajmowały tu recenzje i omówienia. W okresie ukazywania się czasopisma zamieszczono ich zaledwie 4. Decyzja redakcji „Ogniwa” co do pozostawienia tej tematyki innym, bardziej wyspecjalizowanym czasopismom, wydaje się słuszną.

Więcej uwagi przywiązano natomiast do publikowania w każdym numerze „Ogniwa” okólników, rozporządzeń oraz zawiadomień oświatowych, które posiadały swoje ustalone miejsce w ogólnej strukturze czasopisma. Niemal każdy numer pisma zawierał informację zawiadamiającą o terminach odczytów, kursów samokształceniowych dla nauczycieli lub kursów dokształcających dla analfabetów, spotkań prelegentów ze słuchaczami itp. W okólnikach często podawano warunki kształcenia nauczycieli niewykwalifikowanych, warunki zapisów na kursy nauczycielskie, zawiadamiano o ewentualnych zmianach w sposobie przeprowadzania egzaminów; zaś rozporządzenia głównie kierowane były do dyrektorów i inspektorów poszczególnych placówek oświatowych, w celu zapoznania ich z bieżącymi zarządzeniami.

„Ogniwo” zawiera także cykl publikacji o tematyce „innej”. Są to artykuły, których treść nie zawsze łączy się bezpośrednio ze sprawami oświatowymi. Większość z nich przedstawia warunki życia ludności powiatu częstochowskiego na tle sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. Czasopismo starało się przekonać czytelników o istniejącym związku między warunkami bytowymi dziecka, a jego możliwościami awansu oświatowego.

Sumując całość rozważań, należy stwierdzić, że „Ogniwo” spełniało różnorodną rolę. Informowało nauczycieli o nowościach wydawniczych z zakresu nauk pedagogicznych i psychologicznych, zawierało informacje o życiu związkowym i najważniejszych wydarzeniach kulturalno-oświatowych w powiecie częstochowskim i kraju. Stwarzało też możliwości upowszechniania osiągnięć pedagogicznych nauczycieli praktyków, pobudzało aktywność intelektualną nauczycieli związkowców. Dla

---

¹⁰ *Wspomnienia o roku 1863*, „Ogniwo” 1922, nr 2, s. 2-3.

badacza „Ogniwo” stanowi źródło, które wraz z innymi dokumentami życia społecznego stwarza możliwość odtworzenia węzłowych problemów szkolno-oświatowych i związkowych w powiecie częstochowskim.